

PRUTHENIA

Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim

VIII
2013

BADANIA NA TERENIE DAWNEGO ZAMKU KRZYŻACKIEGO W ELBLĄGU

W 2012 r. na terenie dziedzica Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu zostały przeprowadzone badania. Ich celem było rozpoznanie zachowanych układów stratygraficznych i historii tego miejsca. Był to wstęp do dalszych badań elbląskiego kompleksu zamku krzyżackiego, który był siedzibą mistrza krajowego do 1308 r., a po przeniesieniu stolicy do Malborka – siedzibą wielkiego szpitalnika.

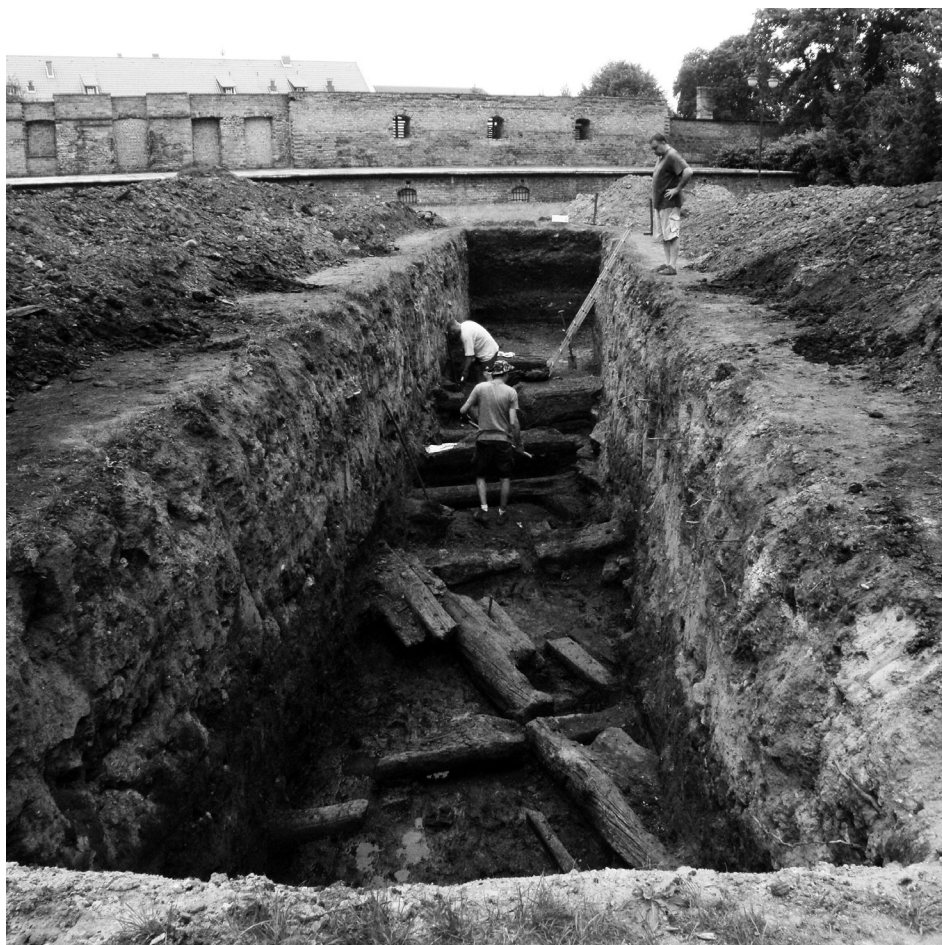
We wschodniej części dzisiejszego dziedzica muzealnego został założony wykop o wymiarach 20×3 m (Ryc. 1). Najmłodsze warstwy, sięgające do 1,6 m, złożone były głównie z dużej ilości drobnego gruzu ceglanego i zaprawy, a także piasku i próchnicy. Były one związane z okresem od zdobycia zamku przez mieszczan elbląskich w 1454 r., przez jego zburzenie, aż do czasów odbudowy dawnej słodowni w latach 80-tych XX w. Poniżej odkryto nawarstwienia, które pozwoliły na wstępną lokalizację drewnianej warowni krzyżackiej z pierwszej połowy XIII w.

Jako pierwszy poziom tych najstarszych układów stratygraficznych odsłonięto fragment nawierzchni drewnianej ulicy lub drogi, która wiodła w kierunku bramy lub baszty Służebnej, znajdującej się niegdyś w południowo-wschodnim narożniku podzamcza. Tę spaloną drogę należy wiązać z okresem, kiedy istniał już ceglany zamek, przynajmniej w swoim podstawowym zrębie, oraz jeszcze, przynajmniej częściowo, drewniana zabudowa podzamcza północnego. Daty uzyskane z badań dendrochronologicznych pozwalają ją datować na początek XIV w., ok. 1305–1308 r.¹

Odkryte bezpośrednio pod wspomnianą wyżej ulicą pozostałości drewnianych konstrukcji charakteryzują się wyjątkowo dużymi elementami drewnianymi użytymi do ich wzniesienia, co sugeruje być może ich obronny charakter. Ten poziom również uległ przynajmniej częściowemu spaleni. Datowanie uzyskane metodą dendrochronologiczną wskazuje, że drzewa użyte do wzniesienia budynków na tym poziomie zostały ścięte w latach 1275–1279.

Kolejny odsłonięty poziom drewnianej zabudowy datowany jest na lata 1252–1268. Jego funkcjonowanie należy wiązać prawdopodobnie również z okresem drugiego powstania pruskiego (1260–1274). W tym czasie elbląski kompleks zamkowy składał się z murowanego, ceglanego zamku właściwego i podzamcza o drewnianej za-

¹ Badania dendrochronologiczne wykonał T. Ważny.

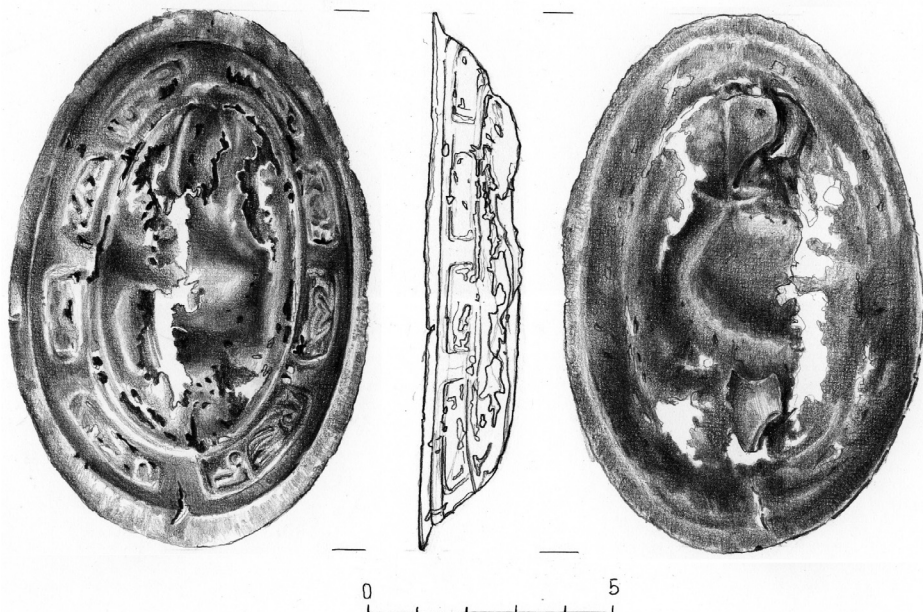

Ryc. 1. Poziom konstrukcji drewnianych – widok od strony północnej. Fot. Archiwum MAH

budowie oraz zapewne drewniano-ziemnych umocnień, które jednak pozwoliły skutecznie powstrzymać powstańców pruskich.

Niżej położone, dobrze zachowane pozostałości drewnianych budynków, w tym także z zachowaną częściowo drewnianą podłogą, moszczeniem faszyną i śladami wewnętrznego podziału, zostały datowane na lata 1245–1248. Był to okres, w którym funkcjonowała jedynie warownia drewniana i w którym rozpoczęto dopiero wznoszenie zamku ceglanego. Przypuszcza się, że rozpoczęcie prac budowlanych miało miejsce w latach 1240–1242.

Badaniom wykopaliskowym towarzyszyły również wiercenia geologiczne, a ich opracowanie wykonane przez prof. Jerzego Nitychoruka, dr. hab. Krzysztofa Bińka i dr. Marcina Szymanka pozwoliły na odtworzenie sytuacji geologicznej i paleośrodowiskowej terenu dawnego podzamcza północnego. Na ich podstawie ustalono, że te-

Ryc. 2. Zapinka żółtiowata z ok. połowy X w. Rys. A. Szwemiński

ren dzisiejszego dziedzińca muzeum był niegdyś stosunkowo głębokim jeziorem, które z czasem zaczęło się wypłycać, aż do strefy nadbrzeżnej. Na tym dosyć wilgotnym terenie wyłożono miejscami grubą warstwę faszyny, której zadaniem była stabilizacja podłoża przed postawieniem drewnianych budowli elbląskiej warowni krzyżackiej.

W trakcie badań odkryto fragmenty ceramiki, zarówno z miejscowych warsztatów oraz naczyń importowanych. Ponadto pozyskano m.in.: pokonsumpcyjne fragmenty kości zwierzęcych, dużą liczbę gwoździ, fragment ostrogi, podkowy, okucia końcówek pasów oraz fragmenty skórzanych butów. Największym jednak zaskoczeniem było odkrycie w warstwie z XIII w. zapinki żółtiowatej, którą można datować na około połowę X w. (Ryc. 2).

Bibliografia:

- Bińska K., Nitychoruk J., Szymanek M., *Sytuacja i interpretacja paleośrodowiskowa obszaru dziedzińca Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu, Bulwar Zygmunta Augusta 11, 82–300 Elbląg*, Warszawa 2012 (mps w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu).
- Ważny T., *Analiza dendrochronologiczna drewna ze Starego Miasta w Elblągu (badania z 2012 r.)*, Toruń 2012 (mps w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu).

PRUTHENIA

VIII

Pismo poświęcone Prusom
i ludom bałtyjskim

Zeitschrift für Geschichte
und Kultur der Prußen
und der baltischen Völker

Journal of the history
of Prussians and the Baltic Nations

Rada Naukowa:

*Wiesław Długokęcki, Kazimierz Grążawski, Sławomir Józwiak,
Jacek Kowalewski, Wojciech Nowakowski, Norbert Ostrowski,
Leszek P. Słupecki, Matthias Wemhoff*

Komitet Redakcyjny:

*Grzegorz Białuński (redaktor), Mirosław J. Hoffmann, Alina Kuzborska,
Jerzy M. Łapo, Marek M. Pacholec, Bogdan Radzicki (zastępca redaktora),
Ryszard Sajkowski, Joachim Stephan, Seweryn Szczepański (sekretarz)*

Pozaautorskie tłumaczenia streszczeń i spisu treści:

j. niemiecki – *Joachim Stephan*;

j. rosyjski – *Seweryn Szczepański*;

j. angielski – *Seweryn Szczepański, Andrzej Gierszewski*

Opracowanie graficzne, skład (DTP) i projekt okładki:

Marek M. Pacholec

Edycja wspólna

Towarzystwa Naukowego

PRUTHENIA

oraz

Ośrodka Badań Naukowych

im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

ISSN: 1897-0915

Olsztyn 2013

Czasopismo PRUTHENIA ukazuje się równolegle
w wersji drukowanej oraz elektronicznej

Wersja elektroniczna (PDF) Rocznika dostępna jest pod adresem:
<http://pismo.pruthenia.pl>

Wydanie drukowane jest wersją pierwotną czasopisma

Wydanie współfinansowane ze środków
Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego
Umowa nr KE.62.2014/MM

CONTENTS

HISTORY OF PRUSSIANS AND BALTIC NATIONS

- Alicja Dobrosielska, *Between Cholinun and Rome. Change as Autopoiesis a social*
 Bogdan Radzicki, *system Prussians* 7
- Andrzej Gierszewski, *Demographic processes of fishermen population in the region*
of the Curonian Lagoon 59

BALTIC ARCHAEOLOGY

- Marek F. Jagodziński, *Cultural affiliation the Vistula estuary region from 1st to 9th*
century in the light of archaeological and historical sources 97
- Vladymir I. Kulakov, *Kleine Kaup: two forms of rituals* 127
- Sławomir Wadył, *Early medieval settlement complex in Rejsyty, comm. Rychliki*
(site 1–2) in the light of archaeological research 149

SOCIETY – CULTURE – LANGUAGE

- Grzegorz Białuński, *Bruno of Querfurt. Memory and cult* 167
- Seweryn Szczepański, *Eikim kruwom! or, „Let us go for an assembly!”: Remarks*
on the collection of kriwulas from ethnographic repertories
of the Altertums-gesellschaft Insterburg and the durability
of Old Prussian tradition 181

CLASSIC

- Alicja Dobrosielska, *The discreet charm of sources, or on the validity of the work*
 Grzegorz Białuński, *of Max Toeppen: „Exkurs über die Verschreibungen des Ordens*
für Stammprußen im 13. Jahrhundert” 197
- Max Pollux Toeppen, *Exkurs über die Verschreibungen des Ordens für Stammprußen*
im 13. Jahrhundert 219

POLEMICS – DISCUSSIONS – REVIEWS

- Roman Shiroukhov, *New publication of the Kaup-Wiskiauten data* 243
 Konstantin Skvortsov,
 Vladimir I. Kulakov, *Response to my former students* 265
 Jarosław Ościłowski, *More on localization of Wallewona-Wisenburg* 271
 (Review) *Ziemie pruskie w podręcznikach Polski, Niemiec, Litwy i Rosji,*
red. I. Lewandowska, S. Zloch, s. 331, Olsztyn 2013 (Joanna Sokal) 287

ACADEMIC CHRONICLE

- Jan Gancewski, *Report on activities Pruthenia Society for the year 2012* 295
 Heino Neumayer, *In memory of Wilfried Menghin 1942–2013* 303
 Joanna Fonferk, *Archaeological research of the former Teutonic Order Castle in Elbląg* 307
 Mirosław Marcinkowski,
 Urszula Sieńkowska,
Contributors 311

INHALTSVERZEICHNIS

GESCHICHTE DER PRUSSEN UND DER BALTISCHEN VÖLKER

- Alicja Dobrosielska, *Zwischen Cholinun und Rom. Kultureller Wandel als*
 Bogdan Radzicki, *Autopoiesis des Gesellschaftssystems der Preußen* 7
- Andrzej Gierszewski, *Demographische Prozesse unter der Fischerbevölkerung*
am Kurischen Haff im 16. Jahrhundert 59

BALTISCHE ARCHÄOLOGIE

- Marek F. Jagodziński, *Schriftliche und archäologische Quellen zur ethnokulturellen*
Zugehörigkeit des Flussmündungsgebiets der Weichsel vom
vom 1. bis das 9. Jahrhundert 97
- Vladymir I. Kulakov, *Klein Kaup: Zwei Formen von Bestattungsbräuchen* 127
- Sławomir Wadyl, *Der frühmittelalterliche Siedlungskomplex in Rossitten,*
Gemeinde Reichenbach (Siedlungspunkte 1–2) im Licht
der archäologischen Forschung 149

GESELLSCHAFT – KULTUR – SPRACHE

- Grzegorz Białuński, *Bruno von Querfurt. Gedächtnis und Kult* 167
- Seweryn Szczepański, *Eikim kruwom! oder, „Geben wir zur Versammlung!“*
Bemerkungen zur Sammlung von kriwulas in den
ethnographischen Sammlungen der Altertumsgesellschaft
Insterburg und der Beständigkeit der altpreußischen Tradition 181

KLASSIK

- Alicja Dobrosielska, *Der diskrete Charme der Quellen oder über die Aktualität*
 Grzegorz Białuński, *der Arbeit von Max Toeppen: „Exkurs über die Verschreibungen*
des Ordens für Stammprußen im 13. Jahrhundert“ 197
- Max Pollux Toeppen, *Exkurs über die Verschreibungen des Ordens für Stammprußen*
im 13. Jahrhundert 219

POLEMIKEN – DISKUSSIONEN – BEWERTUNGEN

Roman Shiroukhov, <i>Eine neue Veröffentlichung der Materialien des Friedhofs</i> Konstantin Skvortsov, <i>von Kaup-Wiskiauten</i>	243
Vladymir I. Kulakov, <i>Meinen früheren Schülern</i>	265
Jarosław Ościłowski, <i>Noch einmal zur Lokalisierung von Wallewona-Wisenburg</i>	271
(Bewertung) <i>Ziemie pruskie w podręcznikach Polski, Niemiec, Litwy i Rosji,</i> <i>red. I. Lewandowska, S. Zloch, s. 331, Olsztyn 2013 (Joanna Sokal)</i>	287

CHRONIK

Jan Gancewski, <i>Tätigkeitsbericht der Gesellschaft Pruthenia für das Jahr 2012</i>	295
Heino Neumayer, <i>Wilfried Menghin 1942–2013</i>	303
Joanna Fonferek, <i>Die Forschungen auf dem Gelände der ehemaligen Burg</i> Miroslaw Marcinkowski, <i>des Deutschen Ordens in Elbing</i>	307
Urszula Sieńkowska, <i>Annotationen über Autoren</i>	311

SPIS TREŚCI

HISTORIA PRUSÓW I LUDÓW BAŁTYJSKICH

- Alicja Dobrosielska, *Między Cholinun a Rzymem. Zmiana kulturowa jako*
 Bogdan Radzicki, *autopojęza systemu społecznego Prusów* 7
- Andrzej Gierszewski, *Procesy demograficzne wśród ludności rybackiej w rejonie*
Zalewu Kurońskiego w XVI wieku 59

ARCHEOLOGIA BAŁTYJSKA

- Marek F. Jagodziński, *Źródła pisane i archeologiczne o przynależności etnokulturowej*
rejonu ujścia Wisły od I do IX wieku 97
- Владимир И. Кулаков, *Малый Каун: две формы обрядности* 127
- Sławomir Wadyl, *Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Rejsytach, gm.*
Rychliki (stan. 1 i 2) w świetle wyników badań archeologicznych 149

SPOŁECZEŃSTWO – KULTURA – JĘZYK

- Grzegorz Białuński, *Brunon z Kwerfurtu. Pamięć i kult* 167
- Seweryn Szczepański, *Eikim kruwom! czyli „Chodźmy na zebranie!”. Uwagi o*
kolekcji kriwul ze zbiorów etnograficznych Altertumsgesellschaft
Insterburg i trwałości staropruskiej tradycji 181

KLASYKA

- Alicja Dobrosielska, *Dyskretny urok źródeł czyli o aktualności pracy Maxa Toeppena:*
 Grzegorz Białuński, *„Exkurs über die Verschreibungen des Ordens für Stammprußen*
im 13. Jahrhundert” 197
- Max Pollux Toeppen, *Exkurs über die Verschreibungen des Ordens für Stammprußen*
im 13. Jahrhundert 219

POLEMKI – Dyskusje – Recenzje

Роман Широухов, <i>Новая публикация материалов могильника Каун-Вискяутен</i> Константин Скворцов,	243
Владимир И. Кулаков, <i>Моим бывшим ученикам</i>	265
Jarosław Ościłowski, <i>Jeszcze w sprawie lokalizacji Wallewony-Wisenburga</i>	271
(Recenzja) <i>Ziemie pruskie w podręcznikach Polski, Niemiec, Litwy i Rosji,</i> <i>red. I. Lewandowska, S. Zloch, s. 331, Olsztyn 2013 (Joanna Sokal)</i>	287

KRONIKA

Jan Gancewski, <i>Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego</i> <i>Pruthenia za rok 2012</i>	295
Heino Neumayer, <i>Wilfried Menghin 1942–2013</i>	303
Joanna Fonferek, <i>Badania na terenie dawnego zamku krzyżackiego w Elblągu</i>	307
Miroslaw Marcinkowski, Urszula Sieńkowska,	
<i>Noty o autorach</i>	311

ISSN 1897-0915